

ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА CAPACITY FOR CIVIL TURNOVER OF COPYRIGHT OBJECTS

Сліпченко С.О., д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільного, трудового та господарського права
Харківський національний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена дослідженню оборотоздатності об'єктів авторського права (творів науки, літератури та мистецтва) у цивільному обороті. Предметом аналізу є правова природа об'єктів авторського права, їх здатність бути об'єктами цивільного обороту та взаємозв'язок із майновими правами. Тема охоплює проблематику правового регулювання цивільного обороту творів у контексті сучасної цивілістики та євроінтеграційних процесів в Україні. Метою дослідження є встановлення здатності або нездатності об'єктів авторського права перебувати у цивільному обороті, а також перевірка обґрунтованості твердження, що об'єктами такого обороту є виключно майнові права, а не самі твори. У статті доведено, що об'єкти авторського права є оборотоздатними, оскільки вони від'ємні від творця після набуття об'єктивної форми, що спростовує тезу про їх невід'ємність чи невідчужуваність через нематеріальну природу. Аналіз авторських договорів показав, що предметом таких договорів є сам твір, а не майнові права. Перехід творів від однієї особи до іншої відбувається через сприйняття їх змісту, що не призводить до втрати твору попереднім суб'єктом. Дослідження критично оцінює традиційну думку, що об'єктами цивільного обороту є лише майнові права, встановлюючи, що перехід творів і майнових прав є взаємодоповнювальними елементами цивільного обороту. Показано, що матеріальний носій забезпечує доступ до твору, але не замінює його оборот. Результати дослідження мають значення для цивільного права, зокрема для вдосконалення правового регулювання обороту об'єктів авторського права в Україні. Вони можуть бути застосовані у правозастосовній практиці, розробці законодавства в умовах євроінтеграції, а також у навчальному процесі для поглиблення розуміння цивільного обороту. Зроблено висновки, що об'єкти авторського права є оборотоздатними, оскільки вони від'ємні від творця та здатні переходити від однієї особи до іншої без втрати для попереднього суб'єкта. Їх оборот не зводиться до обороту матеріального носія чи майнових прав, а поєднує обидва елементи: перехід твору (зміст) і правонаступництво (форма). Перехід майнових прав юридично оформляє динаміку творів, але не є об'єктом цивільного обороту.

Ключові слова: об'єкт цивільного права, об'єкт авторського права, твір, цивільний оборот, оборотоздатність, майнові (виключні) права.

The article is devoted to the study of the turnover of copyright objects (works of science, literature and art) in civil circulation. The subject of analysis is the legal nature of copyright objects, their ability to be objects of civil circulation and the relationship with property rights. The topic covers the issues of legal regulation of civil circulation of works in the context of modern civil studies and European integration processes in Ukraine. The purpose of the study is to establish the ability or inability of copyright objects to be in civil circulation, as well as to verify the validity of the statement that the objects of such circulation are exclusively property rights, and not the works themselves. The article proves that copyright objects are turnoverable, since they are subtractable from the creator after acquiring an objective form, which refutes the thesis about their inalienability or inalienability due to their intangible nature. The analysis of copyright contracts showed that the subject of such contracts is the work itself, not property rights. The transfer of works from one person to another occurs through the perception of their content, which does not lead to the loss of the work by the previous subject. The study critically evaluates the traditional view that only property rights are objects of civil turnover, establishing that the transfer of works and property rights are complementary elements of civil turnover. It is shown that the material carrier provides access to the work, but does not replace its turnover. The results of the study are important for civil law, in particular for improving the legal regulation of the turnover of copyright objects in Ukraine. They can be applied in law enforcement practice, the development of legislation in the context of European integration, as well as in the educational process to deepen the understanding of civil turnover. It is concluded that copyright objects are tradable, since they are alienable from the creator and are capable of passing from one person to another without loss to the previous subject. Their circulation is not reduced to the circulation of the material carrier or property rights, but combines both elements: the transfer of the work (content) and the succession (form). The transfer of property rights legally formalizes the dynamics of works, but is not an object of civil circulation.

Key words: object of civil law, object of copyright, work, civil circulation, tradability, property (exclusive) rights.

Постановка проблеми. Соціальна роль об'єктів права інтелектуальної власності в сучасному суспільстві є ключовою та незамінною. Вони не лише сприяють економічному і технологічному прогресу, але й відіграють важливу роль у духовному та культурному розвитку, формуючи цілісну особистість і зміцнюючи суспільство загалом. Правове регулювання, як на національному, так і на міжнародному рівні, підкреслює їх значення, визнаючи свободу творчості одним із фундаментальних прав людини. Таким чином, об'єкти права інтелектуальної власності є основою для гармонійного розвитку сучасного суспільства, що робить їх захист і підтримку пріоритетними завданнями правової системи.

Цивільний оборот у цих процесах відіграє надважливе значення. Саме він забезпечує правомірний доступ одних осіб до результатів інтелектуальної, творчої діяльності інших та їх інтеграцію в суспільні відносини. Цим пояснюється той активний інтерес до даної тематики, який можна спостерігати у сучасній цивілістиці [1, с. 367–384]. Особливої актуальності вона набуває ще й в умовах євроінтеграційних процесів, які відбуваються в Україні.

Мета та завдання дослідження. Метою даного дослідження є встановлення здатності або нездатності об'єктів авторського права перебувати у цивільному обороті. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: встановити наявність або відсутність у творів науки, літератури та мистецтва ознак натуральної оборотоздатності; при наявності у них ознак натуральної оборотоздатності визначитись із цивільною оборотоздатністю; перевірити обґрунтованість твердження про те, що об'єктом цивільного обороту є майнові права на об'єкти авторського права; з'ясувати місце переходу від однієї особи до іншої майнових прав на об'єкти авторського права в системі цивільного права.

Стан опрацювання проблематики. Питання цивільного обороту об'єктів права інтелектуальної власності є предметом активного обговорення в сучасній цивілістиці. І більшість дослідників сходяться на думці, що такі об'єкти права інтелектуальної власності як твори науки, літератури та мистецтва є необоротоздатними. Вони не можуть безпосередньо залучатися до цивільного обо-

роту. Тому об'єктами останнього є лише майнові права на зазначені нематеріальні блага. Саме вони відчужуються або переходять від однієї особи до іншої у випадках та порядку, встановлених законодавством.

Не вимагає доказів та обставина, що така одностайність сприяє освітньому процесу, стабільності правового регулювання, передбачуваності у правозастосуванні, формує правосвідомість. І здавалося б, що накопичений рівень знань у теорії цивільного права про оборотоздатність результатів інтелектуальної, творчої діяльності, про об'єкти цивільного обороту, має вказувати на відсутність потреби у додаткових дослідженнях. Адже згідно з методологічним принципом «брита Оккама», не слід примножувати сутність без необхідності. Разом з тим, у науковій літературі висловлено і протилежну точку зору. Приміром, О. Мельник [2, с. 55], О. Харитонova [3, с. 210], С. Шимон [4, с. 237–239] визнають оборотоздатність саме за результатами інтелектуальної, творчої діяльності, а отже стверджується, що саме вони є об'єктами цивільного обороту, а не майнові права на них. Останні слугують лише правовою формою, яка забезпечує динаміку об'єктів авторського права [5, с. 58–59].

Очевидно, що в умовах оновлення цивільного законодавства України ревізія наявних знань про цивільний оборот творів науки, літератури та мистецтва набуває особливої актуальності. Адже існування двох протилежних точок зору на одне й те ж правове явище потребує перевірки безперечності загальноприйнятих поглядів на оборотоздатність об'єктів авторського права та достатність обґрунтування таких поглядів, а також встановлення «життєздатності» запропонованої протилежної точки зору.

Виклад основного матеріалу. В юридичній літературі обґрунтовано стверджується, що об'єктами цивільного обороту розглядаються об'єкти цивільного права. При цьому зазначається, всякий об'єкт цивільного обороту є об'єктом цивільних прав, але не всякий об'єкт цивільних прав є об'єктом цивільного обороту [6, с. 85]. Такий висновок підтверджується і змістом ст. 178 ЦК України в якій йдеться саме про оборотоздатність об'єктів цивільних прав.

Об'єктами авторського права (авторських правовідносин), як виду об'єктів цивільних прав, є твори науки, літератури та мистецтва. Тому логічно було б припустити, що саме їх здатність залучатись до цивільного обороту і мала б ставати предметом наукових пошуків вітчизняних дослідників. Але у теорії цивільного права панує думка, що «твір як нематеріальний результат творчої діяльності автора не може виступати об'єктом обороту» [7, с. 370; 8, с. 30–38; 9, с. 65–66]. І це, насамперед, пов'язують із його нематеріальною природою [10, с. 72]. Водночас хотілося б зразу ж наголосити, що такий аргумент виглядає не зовсім переконливим. Адже в цивільному обороті функціонує ціла низка нематеріальних благ. Наприклад, до таких належать послуги, безготівкові (електронні) гроші, електронні цінні папери, інформація, оборотоздатні особисті немайнові блага тощо. І нематеріальна природа таких об'єктів цивільних прав не заважає їм перебувати у цивільному обороті. До того ж, саме майнове право на результати інтелектуальної, творчої діяльності (виключне право), оборотоздатність якого в теорії права не піддається сумніву, також має нематеріальну природу. Тому нематеріальна природа об'єкта цивільних прав не є абсолютною перешкодою для залучення його до цивільного обороту.

Підтвердженням того, що твори науки, літератури та мистецтва не можуть розглядатись об'єктами цивільного обороту, на думку прихильників цієї точки зору, яка чудово була описана в публікації професора І. Є. Якубівського, також має свідчити їх неможливість бути предметом правочинів [8, с. 32]. Але, як і попередня, подібна аргументація не виглядає переконливою. Так, наприклад, цивільному праву відомі авторські договори замовлення

й авторські договори на використання готового твору. Перші зобов'язують автора створити твір та передати його для використання [11, с. 3–14; 12, с. 214]. І більшість дослідників сходяться на думці, що предметом такого договору є саме твір, який треба створити та передати для використання замовнику [12, с. 212; 13, с. 102–103; 14, с. 25; 15; 16, с. 213]. В такому договорі чітко зазначаються вимоги, яким має відповідати твір, як предмет договору: обсяг, форма, структура, жанр, цільове призначення, робоча назва майбутнього твору, зміст, мова, якою буде написано твір, сфера його застосування тощо [17, с. 64]. Очевидно, що наведені вимоги не можуть стосуватися до майнових прав на об'єкт авторського права. Другі договори зобов'язують автора передати для використання вже готовий твір. І не потребує пояснення, що для того, щоб щось використовувати це «щось» потрібно мати. А для того, щоб замовник мав це «щось» він повинен його отримати в результаті передачі. Тому, вбачається, і в цій групі договорів предметом є вже створений об'єкт авторського права.

Нездатність до цивільного обороту об'єктів авторського права пояснюється і тим, що твори науки, літератури та мистецтва неможливо передати одним суб'єктом іншому [10, с. 72], в силу їх невіддільності, невід'ємності від творця, невідчужуваності [18, с. 88; 19, с. 114; 20, с. 190; 21, с. 122]. Втім, подібні твердження також не безспірні.

Безперечно, твори науки, літератури та мистецтва невідчужувані від свого творця. Проте ця невідчужуваність зумовлена не їхньою нематеріальною природою, а такими об'єктивними категоріями, як авторство та творча індивідуальність автора. Авторство є фактом, що засвідчує особу, яка власною творчою працею створила конкретний об'єкт авторського права. І такий результат інтелектуальної, творчої діяльності ідентифікує не особу, яка володіє матеріальною формою твору, не особу, яка отримала права на останній, а саме його творця, вказуючи, ким і що було створено. У свою чергу, оригінальність, новизна, неповторність та унікальність об'єкта авторського права вказують на творчу індивідуальність їх автора, яка знайшла відбиток у створеному ним творі. Іншими словами, твір через своє індивідуальне забарвлення персоніфікує творця. Ці факти зберігаються незалежно від життя чи смерті автора або дії правової охорони твору у часі. Саме в контексті авторства та творчої індивідуальності об'єкти авторського права дійсно є невідчужуваними, оскільки вести мову про відчуження, передачу факту як такого є некоректним. Іншими словами, твір не може стати чужим для свого творця, незалежно від того створено його анонімно чи під псевдонімом, на замовлення чи в результаті замовного (академічного) плагіату або фальсифікації авторства.

Що ж до невід'ємності творів науки, літератури та мистецтва, то вона зберігається лише доти, поки твір існує на рівні творчого задуму. Однак щойно ідеї, образи чи думки автора набувають об'єктивної форми, що дає змогу іншим особам їх сприймати, то вести мову про їх невід'ємність вже не доводиться [8, с. 33]. Яскравим підтвердженням цього є велика кількість об'єктів авторського права, що збереглися після смерті своїх авторів. Це, наприклад, поезія Тараса Шевченка, живопис Івана Айвазовського, романи Олександра Дюма, наукові праці з цивілістики Олександра Пушкіна та інші. Їхні твори продовжують існувати й донині. Якби ці об'єкти справді були невід'ємними, то їх існування мало б припинитись разом зі смертю авторів. Проте цього не відбулося. Наведене свідчить про те, що сукупність ідей, думок та образів, які в результаті творчої діяльності автора набули об'єктивної форми, може існувати самостійно, незалежно від свого творця. І доки зберігається можливість відтворити твір у формі, доступній для сприйняття органами людського чуття, сам твір продовжує існувати. Напевно саме з цим пов'язаний вислів у відомому романі «Майстер і Марга-

рита»: «рукописи не горять», символізуючи невмирущість результатів творчості, ідей і мистецтва, які не можна знищити навіть фізичним шляхом. І лише Миколі Гоголю вдалося спалити свій рукопис продовження поеми «Мертві душі», оскільки він був знищений ще до того, як його зміст став відомим іншим особам.

Від'ємність об'єктів авторського права вказує на їх натуральну оборотоздатність, адже згідно ст. 178 ЦК України об'єкти цивільних прав можуть вільно знаходитись у цивільному обороті, якщо вони не вилучені з нього, або не обмежені в ньому, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи. Тобто від'ємність (натуральна оборотоздатність) матеріальних та нематеріальних благ вказує на їх потенційну здатність до обороту. Вона є передумовою цивільної оборотоздатності, тобто передумовою допуску (вилучення, обмеження або не обмеження) до обороту з боку законодавця. Адже якщо певне благо за своєю природою є невід'ємним від особи (тобто не має натуральної оборотоздатності), то вести мову про його вилучення з цивільного обороту або про обмеження чи не обмеження оборотоздатності взагалі немає сенсу.

Поділяючи позицію, висловлену в юридичній літературі, відповідно до якої цивільний оборот – це відчуження або перехід об'єктів цивільних прав від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи правовстановлення [5, с. 31], варто підкреслити, що відчуження та перехід становлять два самостійні й незалежні один від одного способи цивільного обороту [5, с. 61–139]. Причини невідчужуваності творів науки, літератури та мистецтва були вже наведені вище. Якщо ж ці блага від'ємні (мають натуральну оборотоздатність), але невідчужувані, то логічно припустити, що вони залучаються до цивільного обороту у такий спосіб як перехід від однієї особи до іншої.

Перевіримо зроблене припущення шляхом зіставлення його з уже відомими науці цивільного права фактами. Для цього оберемо в якості базового класичне визначення твору як об'єкта авторського права, запропоноване В. І. Серебровським ще в середині минулого століття. На його думку, твір являє собою сукупність ідей, думок та образів, що виникли у свідомості автора й у результаті його творчої діяльності отримали вираження у конкретній об'єктивній формі, доступній для сприйняття органами людського чуття, що забезпечує можливість відтворення цієї сукупності у свідомості інших осіб.

Аналіз наведеного поняття дозволяє стверджувати, що всі об'єкти авторського права є нематеріальними, а тому належать до сфери ідеального, тобто світу ідей, абстрактних понять і образів. Вони виникають, існують і сприймаються виключно у свідомості людини. Для забезпечення доступності їх сприйняття іншими особами ці об'єкти цивільних прав потребують зовнішнього вираження, яке досягається через їх об'єктивну форму втілення.

Якщо сукупність ідей, образів, думок, що виникла у свідомості автора, завдяки об'єктивній формі вираження відтворюється у свідомості реципієнта, то це свідчить про перехід такої сукупності ідей, образів, думок від творця до реципієнта. І такий перехід вказує на оборотоздатність саме об'єктів авторського права. Причому вищенаведена динаміка останніх може бути продовжена і за межами зв'язку «автор – реципієнт». Для ілюстрації оборотоздатності об'єктів авторського права змодельємо певну ситуацію. Припустимо, автор створив казку, передав її рукопис видавцеві, який, оцінивши творчу цінність твору, опублікував його у вигляді книги та випустив тираж для читачів. Покупець придбав книгу, прочитав казку і переказав її дитині.

Аналіз цієї ситуації дозволяє зробити висновки щодо особливостей цивільного обороту творів як нематеріальних об'єктів.

1. Твір як об'єкт авторського права виникає з моменту створення рукопису, в якому ідеї, думки та образи автора

отримують об'єктивну форму вираження, доступну для сприйняття органами чуття інших, відмінних від творця, осіб. Наприклад, твір втілено на папері.

2. Передача рукопису видавцеві створює умови для доступу останнього до твору, що фактично означає введення такого об'єкта в цивільний оборот через матеріальний носій. Хоча сам твір є нематеріальним, його оборот здійснюється завдяки такій матеріальній формі як рукопис чи книга. Після сприйняття змісту рукопису видавцем ідеї, думки та образи автора відтворюються у свідомості видавця, що свідчить про перехід змісту твору від однієї особи до іншої.

3. Покупець книги, придбавши матеріальний носій, також отримує доступ до змісту твору. А під час читання казки його свідомість відтворює ідеї, думки та образи, створені автором, що можна розглядати як перехід твору до покупця матеріального носія твору.

4. Переказ казки дитині покупцем матеріального носія призводить до того, що дитина, сприймаючи розповідь, відтворює у своїй свідомості ідеї, думки та образи автора. Таким чином, твір переходить до свідомості дитини.

Отже, твір, як об'єкт авторського права, переходить від автора до видавця, покупця і дитини. Наведена ілюстрація підкреслює унікальну особливість цивільного обороту таких нематеріальних благ. На відміну від речей, які при передачі вибувають у одного суб'єкта і переходять до іншого, твір як нематеріальний об'єкт не втрачається попереднім володільцем, а множиться. Цю особливість яскраво ілюструє вислів Бернарда Шоу, який зазначав, що якщо у двох осіб є по яблуку і вони обмінюються ними, то кожен все рівно матиме по одному яблуку. Якщо ж вони обмінюються ідеями, то кожен матиме вже по дві ідеї. Одну свою ідею і одну, яку він отримав у результаті обміну.

Таким чином, твір як об'єкт авторського права, здатен переходити від однієї особи до іншої і без відчуження. Така їх динаміка є одним із способів цивільного обороту. При цьому, у процесі переходу від однієї особи до іншої твір науки, літератури та мистецтва не втрачається попередніми суб'єктами, проте в результаті множення, переходить до інших осіб, відтворюючись у їх свідомості. В результаті та сукупність ідей, образів, думок, яку мав один суб'єкт, тепер має й інший.

Перевірити зроблене припущення про те, що саме об'єкти авторського права безпосередньо залучаються до цивільного обороту у такий спосіб як перехід від однієї особи до іншої можна зіставленням з уже відомими й економічними науці фактами. Зокрема, практично всіма представниками економічної науки визнається, що твори науки, літератури та мистецтва здатні перебувати в економічному обороті. І цей факт не заперечується представниками юридичної науки. А право, як відомо, має максимально відповідати економічному змісту відносин. Тому, якщо об'єкти авторського права здатні перебувати в економічному обороті, то право має лише оформити такий оборот, а не заперечувати саму можливість його існування. Наведене дозволяє приєднатися до висловленої в юридичній літературі думки, що динаміка майнових прав на твір вказує не на те, що вони стали об'єктом цивільного обороту, а на те, що їх перехід слугує юридичною формою економічного обороту нематеріальних благ, яка відображає процес перенесення суб'єктивних майнових прав учасників цивільних правовідносин [22, с. 35–41; 5, с. 19]. Іншими словами, перехід майнових прав на об'єкти авторського права юридично оформляє перехід від однієї особи до іншої самих об'єктів. І таке оформлення відбувається за допомогою правової конструкції « правонаступництво ».

Немає сумніву, що твір пускається в оборот через оборот його матеріального носія. Однак не потребує пояснень і той факт, що оборот матеріального носія ще не свідчить про оборот самого твору. Вочевидь, перший лише створює для другого можливість, яка не завжди може бути реалізована. Наприклад,

передача видавцеві «рукопису», написаного «гарабарською мовою», може свідчити лише про те, що її автор втілює у результаті творчої діяльності сукупність своїх ідей, думок та образів. Він навіть втілює цю сукупність у доступній для сприйняття органами людського чуття конкретній об'єктивній формі (у вигляді символів, літер, знаків, збережених на електронному, паперовому чи іншому носії). Однак навряд чи можна вести мову про те, що відбулося введення твору в оборот через залучення в оборот його матеріального носія. Прикладом цього може бути відома книга «Манускрипт Войнич», яку досі не вдалося прочитати (розшифрувати). Тобто матеріальний носій, доступний до сприйняття його органами людського чуття, є. Але надати певного значення кодам, символам, знакам, що зчитуються, поки не вдається. Тому свідомість тих, хто сприймає, поки що не може відтворити ту сукупність ідей, думок та образів, яка виникла колись у автора книги «Манускрипт Войнич» і в результаті його творчої діяльності була виражена в об'єктивній формі.

З цієї ж причини загибель матеріального носія не завжди свідчить про знищення твору. І тут справа не тільки в існуванні його копій, репродукцій тощо. Якщо твір було сприйнято хоча б однією особою, відмінною від творця, яка може відтворити його, то твір, як сукупність ідей, думок та образів, продовжує існувати. Наприклад, композитор створив музичну композицію та записав її у вигляді цифрового файлу на комп'ютері. Через збій жорсткого диску файл було втрачено, а носій (комп'ютер) знищено пожежею. Однак до цього композитор виконав музичну композицію на концерті. Слухач, який є музикантом, запам'ятав мелодію, що дозволяє йому відтворити твір на інструменті або покласти його на ноти. Отже, незважаючи на втрату матеріального носія твір продовжує існувати.

Таким чином, від'ємність та здатність переходити від однієї особи до іншої об'єктів авторського права свідчать про те, що вони оборотоздатні, мають властивості, що дозволяють їм перебувати в цивільному обороті. Така здатність тісно пов'язана з оборотом їхнього матеріального носія, але не може з ним отожднюватися. Це дозволяє критично оцінити ще одне категоричне висловлювання про те, що у цивільний оборот вводяться або матеріальні носії, у яких втілені об'єкти інтелектуальної власності, або виключні (майнові) права на ці об'єкти, але не останні.

Водночас оборотоздатність об'єктів авторського права не повинна протиставлятися переходу майнових прав на них або підмінюватися ним. Адже цивільний оборот – це системне утворення, в якому поєднуються два елементи – динаміка об'єктів цивільних прав (відчуження або перехід) та динаміка прав на них (правонаступництво або правовстановлення) [23, с. 131]. Кожен з елементів є необхідним, а разом вони достатні для утворення такого правового явища, як цивільний оборот. При відсутності одного з них мета останнього не може бути досягнутою. Тому перехід твору від автора до реципієнта, без переходу прав на нього, свідчить про неправомірність доступу останнього до чужого блага. Відповідно, правова можливість знайомитися з об'єктом авторського права, відтворювати його, цитувати, перекладати, переробляти тощо у такого реципієнта не виникає, що свідчить про відсутність цивільного обороту. У той же час, перехід права на твір, без переходу самого твору, також свідчить про відсутність цивільного обороту. Наприклад, автор та видавець уклали авторський договір, за яким перший передав права на об'єкт авторського права останньому. Але сам твір, викладений у рукописі, не було передано. У зв'язку з цим, у видавця об'єктивно відсутня можливість здійснювати отримане право. Очевидно, що подібна динаміка прав також не може розглядатися цивільним оборотом.

Таким чином, сам факт переходу твору від автора до реципієнта, без переходу прав на нього, або перехід прав, без переходу самого об'єкта авторського права, не є цивільним оборотом. Як вбачається, зроблений висновок: по-перше, підтверджує висловлену думку про те, що перехід творів

науки, літератури та мистецтва не повинен протиставлятися переходу майнових прав на них або підмінюватися ним; по-друге, ставить під сумнів категоричність твердження про те, що об'єктами цивільного обороту є майнові права на відповідні результати інтелектуальної, творчої діяльності, тоді як самі твори такими розглядатися не повинні.

Логіку подібного сприйняття цивільного обороту об'єктів авторського права може бути додатково підтверджено і розумінням його сутності як такого. Зокрема, заслуговує на підтримку висловлена в юридичній літературі думка, що відчуження або перехід є способами, які становлять зміст цивільного обороту. правонаступництво та правовстановлення представляють собою його форму [5, с. 58–60; 24, с. 242]. А як відомо, відповідно до законів діалектики, форма та зміст будь-якого явища чи процесу перебувають у нерозривному взаємозв'язку. Цей зв'язок виявляється в тому, що форма завжди має змістовне наповнення, а зміст невіддільний від своєї форми (формальної вираженості). Тому, поєднуючи перехід об'єктів цивільних прав від однієї особи до іншої, як спосіб, характерний саме для динаміки об'єктів авторського права (зміст), та правове оформлення переходу цих благ (форму) отримуємо органічне поєднання та нерозривний зв'язок змісту та форми такого правового явища, як цивільний оборот творів науки, літератури та мистецтва. І саме їх поєднання та нерозривний зв'язок здатні формувати загальне та повне уявлення про сутність розглядуваного явища.

Таким чином, перехід об'єктів авторського права від однієї особи до іншої (зміст) без його належного правового оформлення, яке проявляється через перехід відповідних прав (без форми), як і форма у відриві від її змісту, згідно законів діалектики, не може розглядатися цивільним оборотом.

Висновки. В результаті проведеного дослідження було встановлено:

1. Об'єкти авторського права, як один із видів оборотоздатних об'єктів цивільних прав, здатні перебувати у цивільному обороті;

2. Вони невідчужувані, але від'ємні від свого творця, що свідчить про їх натуральну оборотоздатність, і можуть, зазвичай, вільно переходити від однієї особи до іншої, що вказує на їх цивільну оборотоздатність.

3. Їх фактична передача, як і сприйняття, здійснюються з допомогою матеріального носія. Однак оборот останніх не повинен підміняти оборот самих творів. Матеріальний носій необхідний лише для забезпечення фактичного доступу до об'єкта авторського права (сукупності ідей, думок і образів, які у результаті творчої діяльності автора отримали своє вираження у доступній для сприйняття органами людського чуття конкретній об'єктивній формі). Не повинен підмінюватися оборот результатів інтелектуальної, творчої діяльності і переходом майнових (виключних) прав на них.

4. Перехід виключних прав лише забезпечує (оформляє) правомірний доступ до об'єктів авторського права. В іншому випадку такий доступ був би неправомірним. Але і передача виключних прав, без передачі твору, навіть якщо при цьому передається якийсь матеріальний носій (наприклад, залита фарбою книга, яку неможливо прочитати, зіпсований USB флеш-накопичувач, на якому записана комп'ютерна програма, зламаний диск з піснями, закодоване в зошиті, за допомогою невідомого шифру, оповідання тощо. Адже, отримавши від автора, наприклад, право на відтворення певного твору, але не отримавши сам об'єкт авторського права або доступ до нього, правонабувачу відтворювати буде нічого.

5. Майнові права на твори науки, літератури та мистецтва не є об'єктами цивільного обороту, а їх перехід (динаміка) є юридичною формою переходу об'єктів авторського права від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва. Іншими словами, останнє юридично оформляє динаміку нематеріальних благ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Правова доктрина України : у 5 т. Т. 3. Доктрина приватного права України / Н. С. Кузнєцова та ін. ; за заг. ред. Н. С. Кузнєцової. Харків : Право, 2013. 760 с.
2. Мельник О. М. Суб'єкт права інтелектуальної власності та його цивільно-правовий статус : монографія. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 154 с.
3. Харитонов О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 346 с.
4. Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 664 с.
5. Сліпченко А. С. Цивільний оборот речей : монографія. Харків. ЕКУС, 2024. 240 с.
6. Сліпченко А. С. Поняття об'єктів цивільного обороту. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2 (97). С. 81–93. Doi : <https://doi.org/10.32631/v.2022.2.07> (Дата звернення: 29.09.2025).
7. Спасибо-Фатеева І. В. Цивілістика: на шляху формування доктрин: вибр. наук. праці. Харків: Золоті сторінки, 2012. 696 с.
8. Якубівський І. Є. Майнові права інтелектуальної власності як об'єкти цивільного обороту. *Право та інновації*. 2014. № 4 (8). С. 30–38. URL : <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/2dab4efe-8cab-4bc7-b825-275c983bf2eb/content> (Дата звернення: 28.09.2025).
9. Якубівський І. Є. Використання твору в авторському праві України. *Право та інновації*. 2015. № 4 (12). С. 65–71.
10. Якубівський І. Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2019. 502 с.
11. Підпригора О. Проблеми системи законодавства України про інтелектуальну власність. *Інтелектуальна власність*. 2000. № 3. С. 3-14.
12. Токарева В. О. Договір художнього замовлення. *Актуальні проблеми держави та права*. № 41. 2008. С. 212–217. URL : <http://www.arpr.in.ua/v41/37.pdf> (Дата звернення: 29.09.2025).
13. Жилінкова О. В. Договори у сфері реалізації авторських прав на музичний твір : монографія. Харків : КСИЛОН, 2008. 212 с.
14. Дмитренко В. Особливості договору про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 24–28. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/4.pdf> (Дата звернення: 29.09.2025).
15. Дюкарева-Бержаніна К. Ю. Особливості договірних відносин зі створення за замовленням та використання об'єктів авторського права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 136–138. Doi : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/29> (Дата звернення: 29.09.2025).
16. Печерова Н. Г. Особливості договору створення за замовленням об'єктів суміжних прав за законодавством України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Ужгород. 2024. № 5. С.210–217. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/35.pdf> (Дата звернення: 29.09.2025).
17. Бажанов В. О. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта авторського права в цивільному праві України. *Право і суспільство*. 2014. № 6-1. С. 62–67.
18. Інноваційне забезпечення розвитку сільського господарства України: проблеми та перспективи : монографія / Ю. О. Лупенко та ін. К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. 514 с.
19. Інтелектуальна власність та авторське право : навч. посіб. для студ. вищих закладів освіти / І. М. Чістякова та ін. К. : Каравела, 2019. 204 с.
20. Чугрій Г. А., Волешук Н. А. Інтелектуальна власність як складова інноваційного розвитку підприємства. *Економічні студії*. 2019. 4 (26). С. 189–195.
21. Башурин Н. Теоретико-правові аспекти розуміння науково-технічної інформації як об'єкта цивільних правовідносин. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1 (25). С. 120–126. Doi : [10.35774/app2021.01.120](https://doi.org/10.35774/app2021.01.120) (Дата звернення: 29.09.2025).
22. Безух О. В. Господарський (комерційний) та цивільний обороти: сутність та відмінності в умовах ринкової економіки. *Приватне право і підприємництво*. 2016. Вип. 16. С. 35–41. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pprip_2016_16_4 (Дата звернення: 29.09.2025).
23. Сліпченко А. С. Сутність та ознаки цивільного обороту. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. Випуск 23, 2017. С. 129–132. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2017_23_37 (Дата звернення: 30.09.2025).
24. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія. Х. : Діса плюс, 2013. 552 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 29.10.2025